

Võlaõigusseaduse rakendumine praktikas – olulised arengutendentsid ja tagasilöögid

Villu Kõve, riigikohtunik

Üldiselt

- Võlaõigusseadusega (VÕS) ja uue tsiviilseadustiku üldosa seadusega (TsÜS) ei ole kaasnunud õigussüsteemis "maavärinat". Samas on tsiviilvaidlused läinud märkimisväärselt keerulisemaks.
- VÕS rakendamisele eelnenud ja kehvast õppeprotsessist kui raskeim osa seaduse rakendamisel. VÕS-i jõudmine tavateadvusesse.
- Varasema süsteemi üldised suurimad puudused: normide üldine imperatiivsus, üldise õiguskaitsevahendite süsteemi puudulikkus, eluruumi üürilepingu ebamõistlik regulatsioon, ehituse töövõtu lepingu puudulik regulatsioon, kindlustuslepingu olematu regulatsioon, alusetu rikastumise puudulik regulatsioon.

VÕS ja TsÜS-ga kaasnunud positiivsed muudatused

- Arusaamade muutumine õigusemõistmisel tsiviilõiguse rakendamise põhimõtetest: hea usu ja mõistlikkuse printsiipide rakendumine kohtupraktikas kui õiguskultuuri paranemise näitaja.
- Seaduse dispositiivsus ja seega laiema lepinguvabaduse tunnustamine.
- Senisest efektiivsem tarbijakaitse - oluliste normide imperatiivsus (nt tarbijamüügi puhul), regulatsioonid uutes valdkondades nagu sidevahendite abil sõlmitud lepingud ja tarbijakrediit, kaitse ebaõiglaste tüüptingimuste vastu.
- Abstraktsiooniprintsiibi läbiv rakendumine, tagamaks paindlik ja selge süsteem kohustuste täitmisel kui ka tagasitaitmisel.
- Kohtuväline tehingute tühistamise võimalus ja tühistete tehingute tagasitaitmise põhimõtete korrastumine.
- Lepingueelse vastutuse (*culpa in contrahendo*) rakendumine.
- Ulatuslik ja tõhus õiguskaitsevahendite süsteem kohustuste rikkumise puhuks.
- Piiride ettenägemine vastutusest vabastamise kokkulepetele.
- Aegumistähtaegade lühendamine, aegumise kohta kokkulepete lubamine.
- Täitmisest keeldumise õiguse ja seadusest tuleneva pandiõiguse terviklik regulatsioon.
- Üldine ja lihtne võimalus hinna alandamiseks lepingurikkumise korral.
- Seadusjärgse viivise selge võimaldamine maksetega viivitamisel, leppetrahvi senisest põhjalikum regulatsioon.
- Lepingu ühepoolse lõpetamise võimaldamine kohustuse rikkumise korral.
- Kahju hüvitamise põhimõtete oluline täpsustamine.
- Võimalus nõuda asjaolude muutumise korral lepingu muutmist.
- Käenduse ja garantii varasemast täpsem ja põhjendatum regulatsioon.
- Nõude loovutamise ja kohustuse ülevõtmise ning ettevõtte ülemineku reeglite täpsustamine.
- Müügi ja töövõtulepingute varasemaga võrreldes uus CISG-le tuginev regulatsioon, esmajoonel müüja ja töövõtja vastutuse täpsustamine ja rangemaks muutmine.
- Varasemast mõistlikuma üürilepingu lõpetamise ja üüri tõstmise regulatsiooni rakendumine praktikas.
- Seadusandlik baas liisingulepingutest tulenevate keeruliste vaidluste lahendamiseks.

- Kindlustuslepingu uue regulatsiooni rakendamine esmajoones kindlustusandja vastutust välistavate kokkulepete hindamisel.
- Käsunduslepingu rakendusala laiendamine võrreldes varasemaga, põhjalik teenuselepingute regulatsioon.
- Arvelduste ja kontolepingute sätete toimimahakkamine.
- Arsti vastutuse sätete rakendamine.
- Senisest märksa täpsemalt reguleeritud lepinguvälised võlasuhted.
- Deliktinõuete täpsustamine, mh riskivastutuse ja tootjavastutuse sätestamine.

VÕS ja TsÜS rakendamisel tekkinud probleeme

- Kirjaliku õppematerjali ja kommentaaride nappus.
- Raskused seaduse põhiprintsiipide (nt hea usk, mõistlikkus) mõistmisel.
- Ebaühtlane kohtupraktika sätete rakendamisel.
- Menetluse venimine nõuete realiseerimisel. Nõuete "kuhjumine" kohtutesse 2005. a seoses aegumistähtaegade lühendamisega.
- Probleemid praktikas imperatiivsete normide "äratundmisega".
- Tehingute vormiprobleemid jätkuva "kinnisvarabuumi" tingimustes.
- Olulise tüüptingimuste regulatsiooni vähene teadvustamine.
- Ettevõtte ülemineku regulatsiooni ebapiisav rakendumine.
- Mittevaralise kahju hüvitamise praktika "heitlikkus".
- Arstivastutuse mitteteadvustamine, liigne usk arstide eksimatusse.
- Veolepingu ja ekspedeerimislepingu regulatsiooni "varjusurmas" olek ja CMR-st lähtumine praktikas autovedude puhul.
- Lepingulise ja lepinguvälise kahju hüvitamise nõuete piiritlemise raskused kohtumenetluses.
- Tarbijakrediidsätete praktikas vähene toimimine.
- Reaalse täitmise nõude rakendamise eelduste ebaselgus nt müügi ja töövõtu puhul.
- Intressidelt viivise arvestamise piirangu ebamõistlikkus.
- Tervisekahjustuse korral tekkinud nõuete hüvitamise ulatuse ja korra ebaselgus.
- Tarbijakäenduse segadustekitav regulatsioon käendaja vastutusest vabanemise alusena.
- Probleemid uue ostueesõiguse korra rakendamisega: võlaõigusliku ja asjaõigusliku ostueesõiguse eristamine. Liiga ulatuslik asjaõiguslik ostueesõigus kui pidev konfliktide allikas.
- Võlakohustuse tunnustamise eri vormide ja sellega piirnevate instituutide (konstitutiivne ja deklaratiivne võlatunnistus, novatsioon, kompromiss) piiritlemise raskused praktikas.
- Käsundita asjaajamise regulatsiooni keerukus ja piiritlemine alusetust rikastumisest.
- Kindlustuslepingu kindlustusvõtjat kaitsvate sätete puudulik rakendamine kohtutes, jätkuvalt ebamõistlik ja kindlustuslepingu üldise regulatsiooniga mitteaakuv liikluskindlustuse regulatsioon.
- Korraliku kohtueelse vaidlusmenetluse ebapiisav toimimine tarbijavaidlustes, ebamõistlik regulatsioon tarbijakitseseaduses tsiviilvaidluste lahendamiseks halduskorras.
- Töölepingu jätkuvalt VÕS ja TsÜS põhimõttega paljuski ühitamatu ja iganenud regulatsioon ja jäik rakenduspraktika.

- Keerulised vaidlused seoses kortermajade rajamise ja hilisema valitsemisega nii korteriomanike endi vahel kui ka ebaselged õigussuhted teenuse osutajate ja valitsejatega.
- Intellektuaalse omandi lepingute vähene seos üldise lepinguõigusega.
- Nn sundüürnike üürilepingute erisätete kehtivuse ebaselgus ja probleemid kohtupraktikas (elamuseaduse §-d 32 ja 33).

Edasised võimalikud arengud

- Seaduse jätkuv "omandamine" ühiskonna poolt ja edasine rakendumine, kohtupraktika ühtlustamine.
- EL direktiividest tulenevad võimalikud täiendused VÕS-s, Euroopa tsiviilõiguse võimalik ühtlustamine.
- Uue tsiviilkohtumenetluse võimaluste parem kasutamine nõuete efektiivsemaks sissenõudmiseks.
- Tüüptingimuste regulatsiooni täpsustamine ja praktikas olulise tähenduse omandamine. Tarbijakrediidisätete toimima hakkamine.
- Mittevaralise kahju hüvitamise praktika ühtlustamine ja piiride paikapanek.
- Tervisekahjustuse korral tekkinud nõuete hüvitamise osas selguse saamine.
- Käenduse regulatsiooni selgitamine tarbijakäenduse puhul.
- Intressidelt viivise arvestamise piirangu kaotamine.
- Võlakohustuse eri vormide selgem piiritlemine.
- Asjaõigusliku ostueesõiguse laia rakendusala ülevaatamine.
- Kortermaja valitsemise ja majandamisega seotud küsimuste täpsem reguleerimine.
- Tarbijakaitseaduse VÕS ja TsMS põhimõtetega kooskõlla viimine mh Tarbijakaitseameti pädevuse osas. Korraliku vahendusmenetluse käivitamine tarbijavaidlustes Tehingute vorminõuete ülevaatamine seoses kinnisvarakäibega.
- Töölepingu regulatsiooni kaasajastamine.
- Liikluskindlustuse seaduse VÕS põhimõtetele viimine.
- Intellektuaalse omandi lepingute regulatsiooni ühtlustamine VÕS-ga.